

A NÉMET SZELLELEM ÚTJA ROMÁNIÁBAN

Egy nagyon céltudatos, merész és következetes propaganda eredményeként Romániát félévszázad óta latin kultúrájú országnak ismerik. A francia kultúra kizárólagosságát minden Kelet-Európában utazó idegen Románia legsajátosabb ismertetőjelének tekintette s az első világháború után senki sem csodálkozott azon, ha a rohamosan városiasodó Bukarest utcáin sokszor hallott francia beszédet. Az antant segítségével megnagyobbodott Románia minden téren hódolt a nyugati szellemnek, művelt ember nem lehetett meg francia vagy angol nyelvtudás nélkül s alig múlt el hét, hogy Bukarest színpadain, előadó-termeiben vagy szalonjaiban ne ünnepeltek volna valami nyugati szellemi nagyságot. A tájékozatlan idegent el is kápráztatta ez a minden téren megnyilvánuló, egyetemleges franciáskodó hangulat, de a beavatottak tudták, hogy a kifelé fordított kép korántsem hű s a mélyben más, hatalmas erő munkálkodik: a hagyomány ereje.

Kelet-Európában a politikai érdek nem mindig haladt párhuzamosan a külföldről jövő kulturális áramlatokkal s Románia esetében is az történt, hogy az ortodox egyházban megtestesülő ónacionalista életszemlélet irtózva fordult el a hangos, lármás nyugati világtól s a maga területeit makacsul elzárta a külvilág, a hivatalos tényezők és a politikai divat elől. Így lassú, észrevétlen hasadás állt be s a kissé frivol, franciáskodó szellemi és politikai irányzattal szemben mereven és engesztelhetetlenül ott álltak a hagyománytisztelő, katolikusellenes és miszticizmusra hajló ortodox körök s a velük rokonszenvező költők, írók, gondolkodók. Így történt aztán, hogy a francia kultúra természetes ellenhatásaként a hagyományok hívei a német kultúra oltalma alá menekültek. Eminescu óta nagy és tiszteletreméltó tradíciók őrzik a román szellemtörténetben a német irányzatot, csak éppen Európa mitsem tudott erről, pontosabban: az első világháború előtti hivatalos tényezőknek nem állt érdekükben, hogy ez nyilvánosságra kerüljön. Viszont most, amikor Románia visszatért az I. Károly által kezdeményezett németbarát politikához s maga a kormányzat is támogatja e tényezőket, mindenki elámulva látta, milyen mély nyomokat hagyott Romániában a német kultúra és politikai gondolkodás.

Messze vezetne, ha évszázadokra mennénk vissza, meg kell elégednünk a múlt század dereka óta történt események ismertetésével s csak futólag említhetjük meg a német romantika hatását Romániában. Ami tanulmányunk szempontjából kimagaslóan fontos Eminescu Mihaiu, a lánglelkű román költő ragaszkodása, sőt rajongása a német kultúra iránt. Eminescu nyitja meg a német kultúra emlőin felnőtt írók hosszú sorát

s ez rendkívül lényeges, ha meggondoljuk, hogy Eminescu nemcsak nagy költő, de kora legkitűnőbb újságírója, sőt politikai gondolkodója volt, aki tulajdonképpen a román nacionalista szemlélet úttörőjének tekinthető. Codreanu és a Vasgárda ideológusai mind Eminescuból merítettek s műveit ma is a román szélsőjobboldal evangéliumának tekinthetjük. A költő német műveltségéről így vall egyik életrajzírója, D. Murárasu:

Már Eminescu első írásain is látszik, hogy milyen hatással volt rá a német gondolkodás. Eminescu ismerte a német romantikát, e mozgalom előfutárjait, s természetesen ismerte a romantikusok politikai és művészeti elveit is. Maga Eminescu vallott arról, hogy milyen hatással volt rá Schopenhauer politikai gondolkodása, Herdertől vette a népies irodalom iránti rajongását, Fichte és Kant is mély nyomokat hagyott benne, nem is szólva Hegelről.

Eminescu tájékozott volt a külföldi antiszemita mozgalmak felől is. A Timpul című lapban gyakran jelennek meg a zsidó kérdéssel foglalkozó oldalas cikkek, melyeket német vagy belga lapokból fordított. Idegenyülötletének, szélsőséges nacionalizmusának forrásait pedig valószínűleg a korabeli porosz társadalom faji teóriáiban kell keresnünk.

Eminescu korántsem állt egyedül a német szellem iránti rajongásával. A híres Junimea-kör tagjai szinte valamennyien német egyetemeken szerzték képesítésüket s életük végéig szolgálták a német kultúrát. Mármost tudnunk kell, hogy a múlt század hatvanas éveiben alakult Junimea nemcsak irodalmi, hanem politikai téren is érvényesítette roppant befolyását, olyannyira, hogy három vezető tagja: Maiorescu Titu, Carp Petre és Rosetti Theodor miniszterelnöki székben is ült. Maiorescu német nőt vett feleségül, levelezőtárgya volt Berlińi Filozófiai Akadémiának s diáktársai már a berlińi egyetemen is azt állították róla, hogy „elnémetesedett”.¹ Ez a hatalmas műveltségű politikus, író és kritikus, kinek életműve csak Iorgáéval hasonlítható össze, 1917-ben hal meg 77 éves korában s az 6 keze alól kerül ki a legtöbb ma is élő tudós, író, egyetemi tanár. Simion Mehedinși, Bratescu-Voinești, Radulescu Motru vagy Constantin Meissner mind tanítványainak vallotta magát s Maiorescu volt az, aki Eminescu, Slavici, Carageala, majd később Sadoveanu Mihail és Goga Oktavián számára megszerzi az akadémiai elismerést. Ha Goga későbbi politikai szerepére gondolunk, akkor megérthetjük e pártfogás jelentőségét.

A szellemi élet alakulására természetesen serkentőleg hatott az, hogy a trónon német herceg, Hohenzollern Károly ült, kora egyik legnemesebb és lepuritánabb uralkodója, s azon sem csodálkozhatunk, ha a király szíve egész melegével Poroszországhoz húzott. Udvertartása tele volt német emberekkel, a hadsereget porosz mintára, porosz tisztek segítségével szervezte át s minden fontos államügyben kikérte apja, Antal herceg vagy Bismarck tanácsát. Sigmaringen, illetve Berliń befolyása oly nagy volt a román politikára, hogy, ha egy politikus uralomra akart kerülni, jónak látta előbb Berliń, vagy a porosz király barátságát megszerezni. Bacalbașa Constantin, a múlt századi román élet egyik legszínesebb tollú krónikása, érdekesen meséli el, hogy Take Ionescu, a későbbi franciabarát politikus hogyan látogat el pénzügyminiszter korában Vilmos császárhoz, rajta keresztül miképpen próbálja befolyásolni I. Károlyt miniszterelnöki kinevezése érdekében.

Persze a francia utánzás már e korban is dívik, de szinte valamennyi román író, gondolkodó heves, sőt szenvedélyes harcot hirdet elfajzásai ellen, A század elején pedig maga Iorga Nicolae vezeti a francia színielőadások ellen tüntető, majd romboló diákokat.

¹ V. ö. George Juvara Din corespondenja lui Titu Maiorescu, 43. o.

Így festett tehát Romániában a francia kultúra helyzete s ezek alapján érthetjük meg, hogy a néphez húzó újkeletű román nacionalizmus miért nevezi szellemi őseinek Eminescut s miért érzi felszínesnek és hibridnek az egész nyugatiaskodó bukaresti világot.

A jelenlegi események megértése szempontjából még csak azt kell elmondanunk, hogy I. Károly korántsem vezette politikusai akaratával szemben németbarát irányba Romániát, mert 1914-ben még az úgynevezett antantbarát politikusok is sajnálatos kényszerűségnek nevezték a Németországgal való szakítást. Pontosan kitűnik ez egy memorandum-ból, melyet Stelian Popescu, az *Universul* című lap nagyhatalmú főszerkesztője intézett 1918 novemberében Mackensenhez a Romániát megszálló német csapatok főparancsnokához:

Amikor a világháborúba való beavatkozás és a nemzetiségi kérdés időszerű lett — hangzik Stelian Popescu memorandumja — az *Universul* mint független napilap támogatta a román követeléseket, de sohasem viseltetett ellenséges indulatokkal a Németbirodalommal szemben, sőt ellenkezőleg, a lap olyan cikkeket közölt, melyekben kimutattuk, hogy Romániának nincs semmi ellentéte Németországgal, hanem csak Magyarországgal és amaz államokkal, melyek románokat tartanak uralmuk alatt s üldözik őket.¹

Ezek után aztán megérthetjük azt is, hogy a jelenlegi világháborúban, amikor Románia szakított a nyugati demokratikus hatalmakkal, milyen könnyű volt a hagyományos németbarát politika fonalát felvenni és továbbszőni. A román irodalom reprezentánsai már korábban is meleg rokonszenvvel fordultak Németország és az új német nacionalizmus felé. Goga Oktavián személyes kapcsolatban állt Hitler Adolffal, a korszakos jelentőségű költő-filozófus Nichifor Crainic a fasizmus, majd a hitlerizmus lelkes hívéül szegődött, Blaga Lucian, Bratescu-Voinești, Cotrus Áron, Gregorian, Radu Gyr, Sulupu Octav titokban vagy nyíltan Codreanu hívének vallották magukat, s az sem volt titok, hogy a gárdizmust már a huszas évek dereka táján temérdek egyetemi tanár, nyugalmazott tábornok, magasrangú hivatalnok s szinte az egész tisztikar támogatta. Ha II. Károly, aki a Goga-Cuza kormány kinevezésével (1937 december) maga is bizonytalan lépést tett a németekkel való megegyezésre, erőszakkal vérbe nem fojtja a gárdizmust s le nem gyilkoltatja Codreanu egész vezérkarát, akkor Európa már 1937-ben meggyőződhetett volna a román néptömegek igazi érzelmei felől. Mert a mai események megértése szempontjából nem szabad mellőzni azt a körülményt, hogy Codreanu parlamentáris úton is magához ragadta volna a hatalmat, pedig ország-világ előtt kijelentette, hogy uralomrajutása után legkésőbb 48 órával szövetséget köt a tengely-államokkal...

II. Károly diktatúrája három évvel kitolta a románság németbarát érzelmeinek megnyilvánulását, de 1940 szeptemberében, a gyűlölt önkényuralom bukása után annál őszintébben fordult az immár vasgárdista Románia Németország felé. Az országba érkező német újságírók maguk is ámulva állapították meg, milyen szívből fakadó a vasgárdista Románia érzelmi kitörése s tisztelettel emlékeztek meg a 80 éves A. C. Cuzáról, az európai antiszemitizmus legöregebb harcosáról, aki már 1934-ben követeli, hogy Románia lépjen szövetségre Németországgal. Cuza már ekkor így beszél:

— Azt mondták, hogy mi lemásoltuk Hitler Adolfot, hogy csupán Hitler visszhangja vagyunk. Ezzel kapcsolatban csak egy tényre szeretnék rámutatni, nevezetesen arra, hogy az én első tanulmányom 1889

¹ Lumea Românească 1937 okt. 30.

februárjában jelent meg, míg Hitler ugyanebben az esztendőben, csak hogy áprilisban született. Így hát feltételezhetően nem kölcsönözhettem tőle eszméket. Nem, uraim, mi Hitler Adolf előfutárjai vagyunk, mert 1889-ben kezdtük tevékenységünket, amikor ő született.¹

Ez a törekvés, mely a román nacionalizmus eredeti, úttörő jellegének kimutatását célozza, a németek részéről megértésre is talál s a Junges Europa című berlini szemle 1943 márciusában Eminescut az európai nacionalizmus nagy programadó alakjának nevezi.

Az új román államvezető, Antonescu Ion tábornok vaskezü ember s villámgyors elhatározásokkal lepi meg a világot. Német tancsapatokat hív be, drákói zsidóellenes intézkedéseket foganatosít, s megvalósítja Codreanu tervét: szívvel-lélekkel Németország mellé áll.

— Románia, a balkáni angol beavatkozási politika egykori pillére — állapítja meg a Danziger Vorposten — hála a trónváltásnak és az új államvezető Antonescu realiztikus és okos politikájának, ma a tengelyhez csatlakozott államok s ama európai kis népek sorába lép, amelyek belátták, hogy nem szégyen egy nagyobb és hatalmasabb állam védelme és irányítása alatt élni.²

A román hadsereg átképzésének nehéz munkája közben a német katonák mindenütt a románság őszinte rokonszenvével találkoznak s Bukarestben egy katonai parádé alkalmával százezres tömeg ünnepli a Reichswehr felvonuló alakulatait. A vasgárdista forradalom leverése után a viszony még jobban elmélyül, hogy aztán az orosz háború kitörésével beteljesedjék. A marsalli rangra emelt Antonescu Ionnak Hitler kancellár személyesen nyújtja át a német vaskereszt lovagkeresztjét, melyet a történelem során először érdemelt ki idegen államfő s a német lapok így írnak:

— Románia az egész világnak bebizonyította, hogy most az új és forradalmi népek közé tartozik. Az első háború után történt bekapcsolódása a demokratikus világhatalmak frontjába tévedés volt, — történelmi és kulturális tévedés egyidőben. Viszont a teljes összeomlás külpolitikai nyomására volt szükség ahhoz, hogy a tévedést felismerjék és a következtetést levonják. De az a mód, ahogy a likvidálást végrehajtották, az egyedülálló!“

Ugyanekkor Románia háborús gazdasági jelentőségét ilyen szavakkal méltányolják:

Majd csak a háború után derül ki a maga részleteiben az, hogy milyen mértékben segítette elő az új rend győzelmét Románia gazdasági hozzájárulása.⁴

Míg Antonescu tábornagy szinte szakadatlanul a bukovinai fronton tartózkodik — s az a megtiszteltetés éri, hogy reáruhazzák az itt küzdő német-román csapatok főparancsnokságát — a kormányzat ügyeit Antonescu Mihály helyettes miniszterelnök irányítja. (A két Antonescu semmiféle rokonságban sincs egymással.) A fiatal, alig negyvenéves politikust a bukaresti e gyetem nemzetközi jogi tanszékéről szólítja el a kötelesség. Energikus, nagyszerűen képzett ember, aki már az új nemzedékhez tartozik.

¹ A. C. Cuza: Indrumári de politics extemá, 147. o.

² Danziger Vorposten, 1940 okt. 15.

³ Der Führer, 1941 nov. 19.

⁴ Nationalsozialistisches Westmark, 1941 dec. 24.

Antonescu Mihály — írja róla később a Münchener Neueste Nachrichten — aki most 37 éves, gondolkodásban teljesen beleilleszkedett az új világba, melyben Románia is kivívja a maga helyét. Beszéd közben az ember mindig meglepődik, hogy milyen okos és éleseszü megjegyzéseket tesz ez a politikus, aki a nemzeti szocializmus és a fasizmus rendszerét a legalaposabban tanulmányozta és felfogta. Az ő feladata Romániát sajátosságainak figyelembevételével az új idők szellemében átalakítani.

Valóban a fiatal politikus befolyása s jelentősége nőttön-nő s ezt rendkívüli tevékenységével ki is érdemli. A német-román viszony ápolására fáradtságot nem kímélő munkát fejt ki s könyvalakban is megjelenített Hitler Adolf vezérkancellár születésnapja alkalmából elmondott, nagy feltűnést keltő rádióbeszédét. Ez a beszéd, mely kisebb fajta tanulmány-nak is felér, így jellemzi a német államfőt:

A német mitológia és történelem évszázados hősi kibontakozásában számos rendkívüli és nagyszerű jelenséget iktatott történelme évkönyveibe, hagyományába és legendáiba; hősokeket és gondolkodókat, lángelméket és alkotókat, államférfiakat és hadvezéreket, akik indulatos felemelő erejükkel a harcok özönét, diadalmas feltámadásokat, az erő zuhatagait szabadították fel. Soha azonban a német történelmet s magát a német legendát, soha semmi oly erővel és határozottsággal meg nem rázta, fel nem építette s nem uralta, mint napjainkban Hitler Adolf páratlan és gondviselésszerű lény; a legnagyobb alkotóé és legnagyobb vezéré, aki a német népből sarjadt. Amit Metternich és Bismarck, a Hohenzollernek és a Habsburgok együttvéve nem adhattak meg Németországnak, azzal ő megajándékozta nemzetét. Amit Hegel és Fichte, Treitschke és a heidelbergi iskola, List és Neumann megálmódtak, azt a Führer megvalósította.¹

A szívélyesség minden térre kiterjed, Manfred von Killinger német követ több ízben kifejezi a Führer föltétien bizalmát Antonescu Ion tábornagy személye iránt s maga már 1941 áprilisában így nyilatkozik arBerliner Börsenzeitung munkatársának:

Románia és a Reich baráti kapcsolatai nemzedékek hagyományaira épülnek. A két ország viszonya ma, bizonyos kipróbált barátok és különösen Antonescu tábornok államvezető ténykedése után oly szoros lett, hogy minden térre kiterjedő együttműködésük úgy tekinthető, mint kontinensünk újjáépítésének egyik talpköve.

A román sajtó viszont teljes mértékben méltányolja Killinger baráti érzelmeit s a lapok melegen ünneplik a követet:

Noha Manfred von Killinger báró őexcellenciája csak rövid idő óta tartózkodik nálunk — írja az Unirea — mégis kitűnően ismeri az itteni állapotokat. Ugyanekkor őszinte barátja Romániának, aminthogy általában valamennyi német az, még olyanok is, akik csak kevéssé ismernek bennünket. Von Killingert személyes barátság fűzi a Führerhez s ezért a román közvélemény őszintén örült, amikor Németország képviselőjeként Romániába érkezett, mert e küldetésben rendkívüli és hízegő megtiszteltetést láttak, melyben a német államfő részesítette Romániát. Hazánk egy hibás politika katasztrófális tanulsága után visszatért I. Károly régi hagyományos, bölcs és egészséges politikájához.²

A szovjet hadjárat fegyverbarátsága során a német-román bajtársiaság is kifejlődik, a román főparancsnokság Soldatul című lapját német nyelven is kiadják s a német lapok szinte naponta számolnak be a román hadsereg haditéteiről. Szebasztopol elestekor Mannstein tábornok külön, Antonescu tábornagyhoz intézett sürgönyben emeli ki a román katonák hősiességét s 1942 márciusában az egész román sajtó büszkén

¹ Unirea c. lap, 1941 ápr. 23.

² Unirea, 1941 jún. 5.

emlékszik meg arról, hogy a Bukarester Tageblatt kimutatása szerint 1941 június 22-től 1942 márciusáig a német főparancsnokság 59 alkalommal tűntette ki dicséző elismeréssel a román hadsereget. Ugyanekkor a finn hadsereg csak 29, az olasz csak 25, a magyar csak 21 s a szlovák pedig mindössze 17 elismerést kapott.

Az új év elején különben a Führer egy Mercedes-autóval ajándékozta meg Antonescu államvezetőt, majd a román télisegélyakcióra negyven szétszedhető házat küld. Nem sokkal később Killinger követet Románia díszállampolgárává választják.

A politikától függetlenül a két ország között megindul a kulturális és irodalmi kapcsolatok újrafelvétele is. Bukarestben egymásután jönnek előadást tartani a német szellemi élet képviselői, egyetemi tanárok, technikusok, orvosok, szakemberek és a román szellemi és tudományos élet reprezentánsai is sűrűn látogatnak el Németországba. A propagandaminiszteri székben egyideig Crainic Nichifor ül, aki lelkes beszédekben ápolja a két nép közötti kapcsolatot. Rebreanu, a legkiválóbb román regényíró, a Nemzeti Színház igazgatója, Göbbels meghívására a Kameradschaftshaus der Deutschen Künstler-ben tart előadást; Lupas egyetemi tanár, Lucian Blaga, a költő és sokan mások indulnak el felolvasókörrúra és a Frankfurter Zeitung elégtétellel jegyzi meg, hogy Romániában erősen emelkedett a németül tanulók száma. Berlin nagynevű romanistáját, Gamillschegget küldi vendégtanárnak Bukarestbe, ki aztán új elméletet állít fel az erdélyi dákorumán folytonosság bizonyítására. A bukaresti Német Intézet nyelvtanfolyamait 1400 ember hallgatja és Petrovici Ion kultuszminiszter, a kiváló tudós, a Neues Wiener Tageblatt munkatársának adott nyilatkozatában közölheti: 6 az első román miniszter, aki lehetővé tette, hogy román gyermekek német oktatási nyelvű iskolába is beiratkozhasanak.

Bukarestben megalakul a Román-Német Társaság s az alakuló ülésen maga Antonescu Mihály mond beszédet. Az ünnepélyen megjelenik a kormány valamennyi tagja, Killinger követ, Vaida-Voevod egykori miniszterelnök s a román közélet számos előkelősége.

A román-német barátság a földrajzi ösztönösségnek a kifejezője — mondja Antonescu. A román nép nem felületes külpolitikai játékból közeledett a német néphez, hanem a sors parancsából és a földrajzi realitások törvényéből. Németországgal való barátságunk nem szavakon alapuló barátság. Egész lelkünkkel és nemzeti tudatunkkal ajánljuk fel magunkat. Vagy egészben elfogadnak bennünket, vagy pedig sehogy, mert a román népek egyetlen tudata van.

Majd Killinger követ felé fordulva így folytatta szavait:

Amikor látogatást tettem a követségen, ön a bukaresti német újságírók jelenlétében ezzel a kijelentéssel tisztelt meg: „Lojalitást lojalitásért“, ön megismerte és megértette népünket és népünk szenvedéseit, valamint jogait. Képviselője és tolmácsolója volt nemcsak a nagy Führernek, hanem a társadalmi és nemzeti igazságon nyugvó nemzeti szocializmusnak is. Ezekre a szavakra: lojalitást lojalitásért, Antonescu tábornok azt válaszolja önnek és azt felelik mindazok, akik itt jelen vannak, valamint a román hadsereg, amely a német hadsereggel közösen ontotta véré: „Vért a vérért!“ Ezzel a hittel és ebben a szellemben alakul meg a német-román társaság. Éljen Románia! Éljen Mihály király! Éljen Antonescu tábornagy! Éljen a nemzeti szocialista Németország! Éljen Hitler Adolf Führer!¹

Antonescu után Crainic tart előadást és azt fejtegeti, hogy Németország befolyása a román szellemre már igen korán megkezdődött. A társaságnak az a célja, hogy minden téren kimélyítse a román-német barát-

¹ 1942 július 28, Orient Radio.

ságot és tettekkel dicsőítse Hitler Adolf újjáépítő zsenijét. Az egyesület elnökéül Antonescu Mihályt választották, díszelnökké Antonescu tábornagy lett.

Augusztusban alakulnak meg a bukaresti egyetem jogikarának épületében a Társaság szakosztályai s ez alkalommal Antonescu Mihály arról beszél, hogy „soha Németországban, sem Romániában nem történhet olyasmi, ami lemoshatja az együtt kiontott vért.“ Novemberben aláírják Bukarestben a német-román kulturális egyezményt, Bukarestben német-nyelvű állami főgimnáziumot állítanak fel, ahová román diákok is beiratkozhatnak s az összes román középiskolákba kötelező tantárgyként bevezetik a német nyelvet. Ezzel régi mulasztást pótolnak s a román lapok elégtétellel számolnak be az eseményről.

1943 első napjaiban Antonescu tábornagy a Führer főhadiszállására megy s Porunca Vremii című lap ebből az alkalomból megállapítja, hogy:

Mi nem vagyunk többféle magatartást tanúsító kétszínű nép — a hozzánk nem méltó kettős játékot másra bizzuk. Elindultunk egy úton s arról nem térünk le a végcélig. Vagy győzünk Németországgal, vagy vele együtt, de természetesen egész Európával együtt, elveszünk.

A Timpul pedig — Grigore Gafencu volt külügyminiszter lapja — így ír:

A holnapi nap is Németország mellett találja Romániát, úgy katonai, mint politikai téren, bármit hozzon is a jövő.

Január végén felavatják a román-német társaság székházát s ez alkalommal Radu Budisteanu a szoros német-román viszonyról, cikkezik:

Ezeket az erős kötelékeket, — írja — bármilyen legyen is a sorsfordulat, eltépni sohasem lehet. Nem kis áldozatokkal valósult ez meg és nem kis áldozat kell további fenntartásához. Én hiszek a német-román barátságban, amint hogy hiszek a napfényben.

Az év folyamán a német-román társaság megkezdi üléseit, áprilisban Bukarestben német közlekedési kiállítás nyílik s július elején Berlinben — Petrovici kultuszminiszter jelenlétében — ratifikálják a német-román kulturális egyezményt.

így folytathatnók szinte a végtelenségig a tények felsorolását, de az újabb adatok aligha tennék tökéletesebbé a képet. Az utóbbi három év eseményei mindenki előtt bebizonyították, hogy Romániában a német kultúra és a politikai gondolkodás igen mély nyomokat hagyott és a románok képesek is azt felszínre hozni. Az újkeletű román nacionalizmus elképzelhetetlen a német szellemi áramlatok hatása nélkül, a vasgárda roppant sikere pedig azt bizonyítja, hogy a románok lelkük mélyén mindig elutasították a nyugati irányzatot. A román vezetőrétegek talán vonzódtak a francia és angol kultúrához, de a románság széles tömegei a maguk ösztönös útján mégis a német szellemtől átitatott gárdizmusban találtak lelki megnyugvást. A vasgárdista kormány helyettes miniszterelnöke, Horia Sima egyéni becsvágyból szembeszállt ugyan Antonescuval s polgárháborúba sodorta a légionáriusokat, de ez a dolgok lényegén mitsem változtat. Eminescutól Cuzán és Zelea-Codreanun át egyenes út vezet Antonescu Mihályig s ezt senkinek sem szabad szem elől tévesztenie, aki meg akarja érteni a mai Románia lelkületét.

KADA BARNABÁS